

kintésén alapuló fejtegetés itt válik a legeleveníbbé. Rövid történeti vázlatában is pontosan elhelyezhető még akár a múlt századi angol regényirodalomból is oly jól ismert jogászfigurák, érthetővé válik az angolszász jogélet nem egy ma is élő szokása. Összefoglalás-képpen a szerző a „jogászrend” és a „jogász-jog” polgári elméleteit bírálja meg marxista szemszögből, és meghatározza, mit ért jogtudó értelmiségen: „azt a réteget, amely... egyetemen vagy a praxisban elsajátította a római, kánoni vagy hazai jog tudományát” és ezzel kereste kényerét; amely „hozzájárult a feudális állam megszilárdításához...”, azonban a hűbéri uralkodó osztályt... az árutermelettségek mértékében polgári tartalommal töltötte meg.”

Kurcz Ágnes

Péter Katalin: A magyar nyelvű politikai publicisztika kezdetei Bp. 1973. Akadémiai K. 119 l. (Irodalomtörténeti Füzetek 83.)

Péter Katalin a *Siralmas panasz* néven ismert röpirat egy eddig kiadatlan „szöveg-változatának” közlésével (51 lap) és az eléje irt tömör fogalmazású bevezetésével (60 lap) egy sor történeti és irodalomtörténeti közhelyet robbantott szét, kimutatva a hosszú évtizedek során kialakult vélemények téves voltát, és az igazságnak megfelelőleg helyükre téve a tényeket. Joggal nevezhetjük ugyanis tényeknek azokat a következtetéseket, melyekhez az elképzelhető ellentételek, lehetőségek latolgatásából szigorúan logikus gondolkodás során eljutott.

Kiderült, hogy a *Siralmas panasz*, melynek elemzése központi helyet foglalt el a XVII. század harmadik negyedének magyar viszonyairól szóló szakirodalomban, melyet egyértelműleg a kuruc nemesi publicisztika kiindulópontjának tekintettek, szerzőjeként hol Zrinyi Miklóst, hol Vitnyédy Istvánt, hol meg Klobusiczky Andrászt gyanítva, nem Zrinyi Miklós korában, nem az 1655-ös pozsonyi országgyűlést követő időkben keletkezett, hanem — az annyiszor vizsgált megszövegezésében — 1705-ben, a II. Rákóczi Ferenc által meghirdetett szécsényi országgyűlést előkészítő propagandairatként állt össze: „azt kellett megállapítanunk, hogy a *Siralmas panasz* című röpiratot az 1646 és 1659 között keletkezett iratokat magában foglaló *Siralmas könyörgő levél* átdolgozásával a Rákóczi szabadságharc idején ... állították össze. Egy eredetileg a katolikus Habsburg-ellenes arisztokrácia familiárisi környezetében született katolikus, részben protestánsellenes iratokat tartalmazó röpirat átalakított szövege azért tűnhetett a kuruc nemesi publicisztika első alkotásának, a XVII. századi köznépszerűség önálló politikai aktivitása első publicisztikai megnyilvánulá-

sának, mert a kuruc szabadságharc valamilyen kiemelkedő tagja tette saját mozgalmá szempontjából időszerűvé”. (66—81.)

Elemeiben létezett a *Siralmas panasz* már a XVII. század közepén. Péter Katalin az 1646 és 1659 közti évekből a röpiratoknak egész sorát bogozta ki, melyekből a Habsburg- és protestánsellenes „szerző” a *Siralmas könyörgő levél* összeállította.

A röpirat összeszerkesztője a következő irásokat dolgozta fel. Az első, mely még 1646-ban jött létre, s melynek Péter Katalin a *Ne higgy a németnek* címet adta; ez nem eredeti szövegében került bele a *Levélbe*, de ebben a formában is felelet a *Modus recuperandi Hungariam* című röpiratra, mely maga is két részből tevődött össze 1646. jún. 3-a előtt: a török szolgátság jármának lerázására biztató *Modus eliberandi patriam*-ból és a hatékonyabb Habsburg segítség érdekében az örökös királyság bevezetésére biztató *Rationes persuadentes gratitudinem*-ből. (A *Modus recuperandi Hungariam*-ot eddig 1655-re datálták és Pálfalvy Jánosnak tulajdonították. Mindkét vélemény tévesnek bizonyult. A *Ne higgy a németnek* a második iratra válaszol, s minthogy „az elmúlt pozsonyi ország gyűlésében amaz álnok pasquillusfaragó, koholó” által közreadott röpiratot emlegeti, mutatja, hogy a 9 évvel előbb keletkezett írást 1655-ben is terjesztették.) A *Levél* második darabja *Az eretnekségről* szóló rövid passzus, mely „a Luther es Caluinustus költött uallás” behozatalával és támogatásával a német katonaságot vádolja. Utalásai a 1646—47-es országgyűlés tárgyalásaira vonatkoznak.

A *Siralmas könyörgő levél* harmadik, gondolatilag homogén, eredetileg önálló iratának az *Uraink tartoznak gondviselésünkre* címet kapott írás bizonyult. Ez az ország helyzetének önerőnköbül lehetséges megváltoztatásáról értekezik, méltatva a vezető katolikus méltóságok: Zrinyi Miklós, Lippay György, Forgách Ádám, Batthány Ádám példamutató fáradozását, áldozatkészségét. Közülük Lippayt pontosan az 1655-ös országgyűlésen tanúsított magatartása miatt lehetett az udvar politikájával elégedetlenekkel egy sorban említeni. A következő önálló rész, a többszöri átdolgozásról tanúskodó, jezsuitákról szóló *Semmi sem késő*, majd ezt követően az ötödik a *Panaszos siralom* az ország főuraihoz, hogy segítsenek az „alsó rendek és közstátusbeliek” helyzetén, ne engedjék idegennek az országot. A röpiratnak ez az egyik legérdekesebb darabja, mely a szent korona eszméje mellett a Regnum Marianum gondolatát szólatatja meg, Mária és a nemzeti szentek kultuszát propagálja, s annak szükségét, hogy vissza kell térni katolikus eleink igaz hitéhez. Keletkezési idejét a szerző 1655-re lokalizálja. Elfogadható feltételezése szerint ezekből az eredetileg önálló iratokból, azok átdolgozásával hozták lét-

re 1656 elején a *Siralmas könyörgő levél* első fogalmazványát, melyet azután 1659-ben, a ránk maradt szövegezésben átalakítottak. Az „alkotó iratok szerzőit, az összeállítás elkészítőjét is a Habsburgok magyarországi politikájával elégedetlen arisztokrata politikusok köznemesi familiárisainak a körében” keresi Péter. „A magyar köznemességet a XVII. század közepén eddig határozottan protestánsnak tudtuk, és ebben, a katolikus arisztokráciával is szembe forduló, protestáns köznemességben láttuk a katolikus uralkodóházzal szemben fellépő Habsburg-ellenesség legfőbb bázisát.” Most azonban kitér, „hogy a magyarországi Habsburg-ellenességnek volt egy kifejezetten katolikus, sőt protestánsellenes, a főnemesi politikát támogató, illetve arra támaszkodó bázisa.”

Ennek a rétegnek szövegileg is ránk maradt állásfoglalását alakította át a *Siralmas panasz* összeállítója, úgy hogy elhagyta a katolikus szellemű részeket és beiktatott egy köznemesi, protestáns szellemű passzust, *A religióban való különbözőségeket ami illetheti kezdetűt*, ahol az ország szabadságának és a vallás-szabadságának az összefüggését fejti ki; valamint beiktatta Zrínyi *Török Afiumának* mintegy 2/3 részét. Az elsőt a *Siralmas könyörgő levélnek* *Az eretnokségről* szóló passzusa helyébe, annak cáfolatául írta egy, az erdélyi dolgokat jól ismerő evangélikus személy, aki a *Török Afiumából* átemelt részzel II. Rákóczi Ferencnek a tervét, az 1705-i országgyűlésen tárgyalni szándékozott hadszervezési szándékát akarta támogatni.

Az 1705-ös átdolgozás az eredetileg katolikus, protestánsellenes írást eszméi mondani-valóját tekintve szinte az ellenkezőjére változtatta. Éppen azért, mivel ez a változtatás százszázalékos ideológiai fordulatot jelentett, talán nem is helyén való a *Siralmas panasz* két „szövegváltozatóról” beszélni.

Péter bevezető tanulmányában három röpírat keletkezésének a körülményeit vizsgálta. Közülük kettőről, az eddig Pálfalvy-féle röpíratnak nevezett írásról és az 1705. évre lokalizált *Siralmas panaszról* számos meglepő új megállapítást hozott napfényre dolgozatában. Ennek függelékeként pedig kiadta az 1659-es *Siralmas könyörgő levélét*.

Betűhívnék mondott közlésében dőlt betűkkel szedette a *Siralmas panaszban* elhagyott szövegrészeket. Kár azonban, hogy ebben nem következetes, az elhagyásokat — bár ezek általában csak rövid terjedelműek — nem mindig emeli ki. Szöveggazdálkodása filológiai-lag nem pontos. Sok eltérés állapítható meg az ékezetek kitételében, elhagyásában, egyes betűk felcserélésében (és helyett s, az helyett ez, u helyett v). Több olvasati (sajtó-?) hibája van: *io, törökök, ordinaria, mindenüt, gyaláztatik, köllenek, Ereie, akar, csalatik, már, és helyett is, Török, ordinaira, mindenöt, gyláz-*

tatik, öllenek, Ereire, aka, eslatik, néd, sé stb. Ezek között értelemzavaró is akad, mint a *néd a már, öllenek a köllenek, csoda étellel erős-séte!* a „csoda *tételle!*” helyett stb. Megtévészto a kiadás szövegében az egyes bekezdések előtt álló szám, mely gyakorlatilag hasznos eljárás, de meg kellett volna említenie, hogy a kézirat nem tartalmazza ezeket. Viszont a kéziratban számos, címként kiemelt passzus van (pl. a 10, 16, 21, 23, (az első száva l), 24,38 stb. bekezdés), ezek feltüntetése tetszetősen és értelmesebben tagolta volna az összefolyó szöveget. Meg kellett volna találnia a módját, hogy a szövegben eszközölt javításokat, sor közé írásokat, áthúzásokat jelezze. És ahogyan egyes esetekben a hibás szavak javítása (sokasítól, szokásítól) cselekedetet (cselekedetek l), mik (mit), sóp (csópp) stb.) segítette volna a szöveg első olvasásra való megértését, ugyanúgy a megértést könnyítette volna meg, ha a kis és nagy betűk használatában, valamint a központosításban nem ragszkodott volna mindig az eredetihez. Egyszerűsíteni lehetett volna a magánhangzók kvantitásának feltüntetését a mai szokástól eltérő jelölések megváltoztatásával, elsősorban az *ő* és *ü* felett állandóan használt hosszú ékezetek kicserélésével, hiszen a XVII. század kézíratai általában nem következettek a hosszúság és rövidség jelölésében.

Mindezek természetesen, nem változtatnak azon a tényen, hogy Péter Katalin szövegkiadásával s bevezető tanulmányával jó munkát végzett, és nagy szolgálatot tett mind az irodalomtörténészeknek, mind a történészeknek.

Varga Imre

Bibliotheca Békésiensis. 1—6. köt. Békécsaba — Gyoma — Orosháza. — 1. Emlékez-zünk Vég—Gyula várarul. 1967. 99 l. — 2. Haán Lajos: Békécsaba története. 1968. 106 l. — 3. Vallomások a legnagyobb magyar faluról. 1969. 100 l. — 4. Kner Imre gondolatai az életről, az irodalomról, a könyvművészetéről. 1970. 124 l. — 5. Tessedik Sámuel írásaiból 1970. 120 l. — 6. Haán Lajos naplója. (Részletek). 1971. 116 l.

Ismertetésünk fontos vállalkozásról, a Bibliotheca Bekesiensisről ad hírt. A sorozat a békécsabai Rózsa Ferenc Gimnázium nyomdaipari szakközépiskolája vizsgamunkáiként jelenik meg, bibliofil jelleggel, esetenként ötszáz példányban. Mivel az iskola anyagi lehetőségei korlátozottak, az egyes kötetek különböző szervek, intézmények támogatásával, azokkal közös kiadásban látnak napvilágot. *Emlékezzünk Vég—Gyula várarul* kötetük, (első kiadványuk 1967-ből), Haán Lajos: *Békécsaba történetéből* készült válogatásuk, továbbá a sorozat eddigi utolsó kötete, Haán Lajos naplójából összeállított kivonat Békécsaba